

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті проаналізовано тенденцію компетентнісного розвитку вчителів. Розглядаються різноаспектні форми науково-методичного супроводу розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти.

Ключові слова: професійний розвиток, мовно-мовленнєва компетентність, науково-методичний супровід, післядипломна освіта.

В статті проаналізована тенденція компетентнісного розвитку учителів. Рассматриваются разноаспектные формы научно-методического сопровождения развития профессиональной речевой компетентности учителей начальных классов в системе последипломного образования.

Ключевые слова: профессиональное развитие, речевая компетентность, научно-методическое сопровождение, последипломное образование.

This article analyzes the tendency of competence development of teachers. Different forms of scientific and methodological support of professional linguistic competence development of primary school teacher in the postgraduate education are considered in the article.

Key words: professional development, linguistic competence, scientific and methodological support, postgraduate education.

Постановка проблеми. Пошук нових підходів до розвитку українського суспільства, що зумовлений євроінтеграційними процесами, системною трансформацією, технологічними змінами в усіх сферах діяльності сучасної людини безпосередньо торкається освітньої галузі. Зокрема має змінитися зміст освіти, який передбачатиме формування компетентної особистості учня, здатного ефективно функціонувати у суспільстві, що постійно змінюється. В цьому контексті слід розуміти нагальну потребу щодо розвитку компетентностей сучасного вчителя, зокрема вчителя початкових класів, як такого, що закладає ключові (базові) компетентності кожного учня.

Вагоме місце серед компетентностей сучасного вчителя початкових класів займає професійна мов-

но-мовленнєва компетентність, яка є ключовою для його ефективного професійного функціонування.

Сприяти постійному розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів в умовах задекларованого Міністерством освіти України оновлення змісту освітньої системи повинні інститутити післядипломної освіти. Їх пріоритетним напрямком діяльності має стати постійний ефективний науково-методичний супровід учителя щодо його компетентнісного становлення.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить про активність у розгляді проблеми компетентнісного розвитку та становлення вчителя. Так, концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті обґрунтовуються Т. Байбарою, Н. Бібік, О. Овчарук, О. Савченко, К. Пономарьовою та ін.

Теорія і практика післядипломної педагогічної освіти, підвищення кваліфікації педагогів стала науковим полем досліджень таких науковців, як Л. Даниленко, Г. Єльнікова, В. Олійник, Н. Протасова, Т. Сущенко та ін. Розвиток професіоналізму вчителя (В. Гриньова, Н. Кузьміна, О. Пехота та ін.), формування складових професійної компетентності (Є. Смирнова-Трибульська, А. Литвиненко, А. Коломієць) також стали об'єктом сучасних досліджень.

Наявна також низка досліджень стосовно формування компетентностей комунікативного спрямування майбутніх учителів початкових класів: комунікативної компетентності (Л. Бірюк, Л. Ярошук), професійно-комунікативної компетентності (С. Скворцова, Ю. Вторнікова), комунікативно-стратегічної компетентності (М. Оліяр).

Щодо розвитку професійних компетентностей учителів початкових у системі післядипломної освіти варто зазначити такий спектр наукових досліджень: етична компетентність (Л. Хоружа), (інформаційна компетентність (О. Нікулочкіна), професійна компетентність (В. Баркасі, Н. Лісова).

Однак проблема розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти як однієї з ключових компетентностей сучасного вчителя в умовах оновлення змісту освіти є недостатньо дослідженою. Означене питання набуло сьогодні гострої

необхідності швидкого і результативного вирішення, тому **метою нашої статті** є пошук форм конкретної науково-методичної підтримки розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу. Компетентність учителя сьогодні як ніколи знаходиться в епіцентрі розвитку сучасної освітньої системи. Основні його професійно-компетентнісні орієнтири безпосередньо пов'язані із формуванням компетентностей учнів загальноосвітніх шкіл. Формування ключових (базових) компетентностей учнів, як зазначила у своєму виступі на Сумщині Міністр освіти і науки України Лілія Гриневич, має здійснюватися з урахуванням Рекомендацій Європарламенту і Ради Європи «Ключові компетентності для навчання впродовж життя (Європейські орієнтири)», де чітко визначені ключовими такі компетентності:

- знання рідної мови;
- знання іноземних мов;
- математичні компетентності та базові науково-технічні компетентності;
- інформаційно-комунікаційні компетентності;
- уміння вчитися;
- соціальні та громадянські компетентності;
- ініціативність і підприємливість;
- культурна обізнаність та здатність до експресії (вираження).

Таке компетентнісне функціонування шкільної освіти може забезпечити тільки вчитель із широким спектром професійних компетентностей, де вагоме місце займає професійна мовно-мовленнєва компетентність.

Сучасний учитель початкових класів поряд із ґрунтовними теоретичними знаннями з методики викладання предметів повинен бути в центрі наукових досліджень із питань їх удосконалення, орієнтуватися та вибірково впроваджувати технології навчання і виховання, оперувати інформаційно-комунікаційними технологіями, які забезпечують якість та ефективність навчально-виховного процесу; правильно і вміло функціонувати у мовленнєвому просторі сучасної освіти і науки.

Особистісно орієнтований підхід в освіті у професійне мовлення вчителя початкових класів увів такі наукові терміни, як *«особистісно орієнтована освіта»*, *«парадигма освіти»*, *«освітні пріоритети»* та ін. Компетентнісний підхід додав до цього переліку такі словосполучення, як *ключові, базові, предметні компетентності* та ін., а технологічний – специфічну термінологію, що стосується навчальних технологій (*проектна діяльність, інтерактивні технології, дидактичні технології* тощо) та інформаційно-комунікаційних (*презентація, мультимедіа, електронне портфоліо, веб-сайт, блог, гіперпосилання* та ін.).

Ураховуючи швидку зміну функціонування освітнього простору, вчитель має не тільки знати, а й грамотно оперувати мовно-мовленнєвими категоріями сучасної педагогіки, які часто інтегруються з інших галузей науки.

Учитель початкових класів – особлива категорія педагогів, для яких професійна мовно-мовленнєва компетентність реалізується у двох спрямуваннях: мова і мовлення як предмет викладання та як засіб професійної діяльності вчителя.

Саме вчитель початкових класів у процесі навчання рідної мови молодших школярів має орієнтуватися на формування й удосконалення умінь і навичок висловлюватися і спілкуватися, володіти мовою в усіх сферах і видах мовленнєвої діяльності учнів початкової школи; підвести учнів до усвідомлення того, що вони повинні говорити й писати так, щоб це було зрозумілим для інших, дотримуючись норм мовленнєвої діяльності» [1, с. 12].

Відтак, виникає необхідність постійного компетентнісного розвитку вчителя початкових класів, де особливе місце займає професійна мовно-мовленнєва компетентність.

Науково-методичну підтримку і спрямування щодо компетентнісного розвитку вчителів покликані здійснювати інститути післядипломної освіти, які є центрами організації удосконалення професіоналізму вчителів у регіонах.

Фахівець-практик у галузі післядипломної освіти Л. Покроева [2, с. 24] характеризує постдипломну (післядипломну – *авт.*) освіту, як одну з найважливіших ланок у системі безперервної освіти, яка доповнює та розширює базову професійну освіту, підтримує й удосконалює професіоналізм педагогів, створює креативне середовище для їхньої самоактуалізації та саморозвитку.

Система післядипломної освіти вчителя початкових класів є багатоплановою. У ній передбачені курси підвищення кваліфікації (з курсовим і міжкурсовим періодами), а також самовдосконалення шляхом самоосвіти і взаємоосвіти. Кожен із цих структурних компонентів підвищення кваліфікації вчителів має бути забезпечений необхідним науково-методичним супроводом, що сприятиме практичній взаємодії між викладачами інститутів післядипломної освіти та вчителями початкових класів щодо їх компетентнісного розвитку.

Навчально-тематичні плани підвищення кваліфікації вчителів та навчальні програми, які відпрацьовуються у курсовий період, є скоригованими форматом очних, очно-дистанційних або дистанційних форм навчання. На жаль, маємо зазначити, що у форматі вищеперерахованих форм організації навчання вчителів початкових класів у період підвищення кваліфікації існує дефіцит навчальних годин.

Із метою збільшення обсягу навчального блоку, спрямованого на розвиток професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителів початкових класів, на базі Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти був розроблений і впроваджений міждисциплінарний спецкурс «Розвиток професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителя», який поєднує у собі години з навчальних курсів «Педагогічної інноватики» та «Методики викладання предметів». Технології комунікативно-інтерактивного навчання, передбачені для опрацювання в курсі «Педагогічна інноватика», вдало поєднуються з методиками різних предметів початкової школи, передбаченими в курсі «Методика викладання предмета». Зміст міждисциплінарного спецкурсу забезпечений інтерактивними заняттями професійного мовно-мовленнєвого спрямування. Для ефективного забезпечення таких занять розроблені дидактичні роздаткові матеріали щодо відпрацювання можливих варіантів застосування інтерактивних та інших технологій навчання на уроках у початковій школі, представлені презентації

щодо реалізації особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів у контексті розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя, яка безпосередньо пов'язана з професійною мовно-мовленнєвою компетентністю.

Дистанційний компонент курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів передбачає самостійну роботу вчителя щодо розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності. Відповідно він має бути спрямований на цей процес самостійної діяльності та забезпечений науково-методичним комплексом навчальних, методичних та науково-практичних матеріалів. Із цією метою для вчителів початкових класів були розроблені дидактичні матеріали для самостійної роботи, діагностичні тести для самоконтролю, підготовлені презентації з досвіду роботи колег-вчителів та ін.

Як зазначає Р. Шиян, ректор Львівського обласного інституту післядипломної освіти, саморозвиток і самовдосконалення для наших учителів – гарантія розвитку потрібних професійних компетентностей. І хоч цей вид професійного вдосконалення як невід'ємний компонент педагогічної діяльності зафіксований у Положенні про атестацію педагогічних працівників, на жаль, невелика кількість учителів, за його словами, знають, що таке індивідуальний план професійного розвитку [3, с. 21]. Зважаючи на те, що процес компетентнісного розвитку педагогів має бути неперервним, важливим завданням інститутів післядипломної освіти є створення науково-методичного супроводу вчителів початкових класів щодо розвитку професійних компетентностей протягом міжкурсового періоду, який значно більший за часом, ніж курсовий.

Нами були розроблені методичні рекомендації з різних аспектів діяльності вчителя початкових класів у контексті професійного мовлення, створені електронні посібники, блоги викладачів інституту, постійно функціонує електронна пошта, яка сприяє безперервному взаємозв'язку та взаємонавчання, скомп'юнований і представлений для постійного використання «Словник-довідник сучасних професійних термінів учителя початкових класів». Із метою практичної діяльності вчителя щодо розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності про-

водяться семінари-практикуми, науково-практичні конференції, конкурси освітніх інновацій. Надається науково-методична підтримка щодо висвітлення практичного досвіду вчителів на конференціях різного рівня та у наукових і фахових педагогічних виданнях. Активно функціонують на базі інституту авторські творчі майстерні вчителів.

Висновки. Процес компетентнісного розвитку вчителя початкових класів передбачає постійне удосконалення структурних складових професійної компетентності, зокрема професійної мовно-мовленнєвої компетентності як ключової компетентності ефективного функціонування сучасного вчителя. Це потребує швидкої реакції науково-методичних служб системи післядипломної освіти, що надасть можливість ефективного функціонування вчителя у форматі стрімких змін освітніх процесів.

Перспективи подальших досліджень. Подальша дослідницька діяльність щодо забезпечення науково-методичним супроводом удосконалення професійної мовно-мовленнєвої компетентності вчителів початкових класів буде здійснюватися в контексті моделювання технології розвитку зазначеної компетентності у системі післядипломної педагогічної освіти, зокрема пошук ефективних форм, прийомів і методів організації навчально-освітньої діяльності щодо розвитку професійної мовно-мовленнєвої компетентності учителів початкових класів у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вашуленко М. С. Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. / М. С. Вашуленко. – К. : Освіта, 2006. – 268 с.
2. Покроєва Л. Моніторинг якості постдипломної освіти / Л. Покроєва // Післядипломна освіта в Україні. – 2006. – № 2. – С. 24–26.
3. Шиян Р. Плекання підприємливості як інструмент реформування України / Р. Шиян // Уроки з підприємницьким тлом : навчальні матеріали / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. – Варшава : Сова, 2014. – 398 с.

Дата надходження до редакції: 15.06.2016 р.